

ARAP BAHARI VE KADIN HAKLARI

Murat AKTAŞ (*)

Öz

Müslüman Arap kadınları yıllarca batılılar tarafından pasif, boyun eğen ve kaderci insanlar olarak lanse edildiler. Ancak Arap Baharı ile birlikte baskıcı rejimlere karşı ayaklanmaların yaşandığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kadınların protesto gösterilerinde en ön saflarda yer alarak, demokrasi, adalet ve siyasal haklar için mücadele etmeleri ile bu algı değişmeye başladı. Kadınlar siyasi mücadelenin en önemli aktörleri olarak meydanlara çıkarken, Arap Baharı kadın haklarını nasıl etkilemektedir? İktidara yeni gelen İslamcı yönetimler kadın hakları konusunda ne tür politikalar izleyecekler? İslam gerçekten kadın hakları önünde bir engel mi? Bu çalışmanın amacı Arap Baharı, İslam ve kadın hakları ve kadınların yürüttükleri siyasal mücadele ile değişen imajlarını analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Ortadoğu, İslam, Kadın Hakları.

Arab Spring and Women's Rights

Abstract

Muslim Arab women touted for years as passive, submissive and fatalistic by the westerners. However, thanks to the Arab awakening against the oppressive regimes in the Middle East and Nord African countries this perception has quite changed. During the Arab Spring women were an integral partner in the struggle, demanding political changes and democracy to achieve democracy, justice, and political rights. They have become the most important actress of the political struggle but what impact did the Arab Spring has on women's rights? What are the policies of the new Islamic administrations on the women's rights? Is Islam a barrier for this? This paper aims to study Islam and women's rights, women's struggle for their political and civil rights and the change of their image with the Arab Spring.

Keywords: Arab Spring, Middle East, Islam, Women Rights.

*) Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi (e-posta)aktasmurat49@hotmail.com)

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yürüttükleri mücadeleler sonucu bağımsızlıklarına kavuşan Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki ülkeleri bağımsızlıklarına kavuşmalarına karşın, siyasal ve ekonomik alanda Batılı ülkelerin etkisinden kurtulamamışlardır. Bölgeden çekilen Batılı güçlerin geride bıraktığı küçük küçük devletçikler yine kendilerine bağımlı baskıcı yönetimlere dönüşürken, bu ülkelerin iç dinamikleri de manipüle edilerek kaderleri dış güçler tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla coğrafi bağımsızlık Arap halklarının kendi geleceklerini özgürce belirleyebilmesi için yeterli olamamıştır. Bu kez kültürel ve ekonomik alanda modernleşme ihtiyacıyla Batı'nın peşine takılan bölge ülkelerinin modernleşme ve demokratikleşme çabaları da bir türlü başarıya ulaşmamıştır. Kılık kıyafette ve tüketimde Batıya benzeyen bu ülke halkları, demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve özgürlükler konusunda bir türlü özlemini duydukları yaşam standartlarını yakalayamamıştır. Bilim ve iletişim teknolojisinin hızla geliştiği küreselleşme süreci ile birlikte, Batının bu ülkeler üzerinde kültürel anlamda da etkisi yayılmış ve artmıştır.

Batıda refah toplumlari yükselirken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da hâkim olan otoriter ve totaliter rejimlerin baskıları altında yaşayan halkların büyük bir kesimi hala hayatta kalabilme mücadelesi vermektedir. Çok uluslu şirketleri, dili ve kültürü ile dünyayı egemenliği altına alan Batılı devletlerle işbirliği yapan küçük bir azınlık, Mısır, Tunus ve Libya gibi ülkelerin bütün zenginliklerini sömürürken, bu ülke nüfuslarının büyük bir kesimi yoksulluk ve sefaletle boğuşmaktadır. Küçük bir azınlığın kontrolündeki ekonomi ve yolsuzluklar sonucunda gelir dağılımındaki eşitsizlik gittikçe büyümüş, işsizlik ve yoksulluk artmıştır. Yöneticiler ve devlet organlarının keyfiyetçi yaklaşımları ile bireysel haklar ve özgürlükler sınırlanmış ve insanların özgür bir yaşam sürdürmeleri engellenmiştir. Kendilerini modern ve Batılı olarak gösteren bu ülkelerin otoriter ve totaliter yöneticileri, aynı zamanda muhaliflerine özellikle de İslamcı parti ve örgütlere karşı yasaklar ve baskılar uygulayarak her türlü muhalefeti bastırmışlardır. Ancak bu ülkelerde demokrasi, insan hak ve özgürlüklerini savunduklarını iddia eden bu diktatoryal aile rejimleri, Batı ülkelerindeki demokrasi, insan hakları ve ifade özgürlüklerini kendi ülkelerinde uygulamamışlardır (Aktaş, 2012: 332).

İsrail-Filistin sorunu konusunda da çelişkili politikalar sergileyen Arap yönetimleri, bir taraftan soğuk savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği'nin desteklediği Arap milliyetçiliği, diğer yandan ABD ve Avrupa ülkelerinin desteklediği yolsuzluklara batmış küçük bir elit sınıfın temsil ettiği baskıcı rejimler arasında sıkışıp kalmıştır. Tunus, Mısır, Suriye ve Libya gibi ülkelerde tümü asker kökenli olan yöneticilerin kurduğu istihbarat ağlarının baskılarına maruz kalan Arap halkı on yıllarca bu baskıcı rejimlere boyun eğmek zorunda kalmıştır. Böylece Arap halkı totaliter, otoriter ve oligarşik rejimlere boyun eğen, demokrasi, insan hak ve özgürlüklerini hak etmeyen pasif ve kaderci bir toplum olarak algılanmaya başlamıştır. Batı medyasında yapılan yorumlarda Arap ülkelerinde yaşanan anti demokratik yönetimlerden, hak ihlallerinden ve kadın haklarının yoksunluğundan İslam dini sorumluymuş gibi bir anti İslam ve anti Müslüman propagandası yapılmıştır.

Arap Baharı'nın etkisi altına aldığı ülkelerde medyada uygulanan sansür ve Arapça'nın Arap olmayan ülkelerde fazla bilinmemesinden dolayı bu ülkelerle ilgili haberlerin de önemli oranda Batı mediasından alınması bu ön yargıların önemli oranda yayılıp yerleşmesini sağlamıştır. Ancak bu algı 18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayarak Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün, Yemen, Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'a kadar tüm Arap Dünyasına yayılan protesto gösterileri ve halk ayaklanmaları ile değişmeye başlamıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan bu ayaklanmalar bazı yerlerde ülke geneline yayılarak rejimleri değiştirenken, bazı ülkeler çeşitli reformlarla şimdilik ayakta kalmayı başarmıştır. Ancak biz bu çalışmamızda Arap Baharı sürecinde rejimleri değişen Tunus, Mısır ve Libya'daki kadın hakları mücadelesini ele alacağız. Özellikle de siyasal İslam'ın iktidara geldiği bu ülkelerdeki kadın hakları sorununu analiz edeceğiz.

1. Arap Baharı Ve Müslüman Kadının İmajı

Mısır, Libya, Suriye ve Tunus gibi Arap ülkelerinde yönetimi ele geçiren askerlerin oluşturduğu istihbarat (muhaberat) ağı ile yarattıkları baskı ve gözetim aygıtı, hemen hemen bütün Arap ülkelerine yayılarak baskıcı bir siyasi model yaratmıştır. "Bu ülkelerde yasaları Muhaberatlar yapar ve kapalı kapılar ardında istediği gibi kararlar alır." (Stora, 2011: 29) En ufak bir eleştiriye tahammül etmeyen güvenlik paranoyası üzerine kurulu bu polisiye ve askeri rejimler, kendilerini eleştiren gazeteci ve entelektüellere her türlü işkenceyi uygulamakla meşhur olmalarına rağmen, demokrasi ve insan hakları hamisi Batılı ülkelerin yöneticileri bu baskıcı yöneticilerle iyi ilişkiler kurarak baskıcı rejimleri desteklemiştir. Acımasız istihbarat örgütlerinin istediklerini alıp işkence edebildiği bu istibdat yönetimleri uzun yıllar siyaseti kendi kontrollerinde tutabilmişlerdir. "Devlet ve toplum arasında bir kalkan rolü gören bu güvenlik sistemi, değişik tür ve boyutlarda kapalı devre çalışan karmaşık araçlarla işlemektedir. Bu bir yandan bir tür cezalandırılmama kültürü üzerine kurulmuş olan sistem araçları, diğer yandan amansız bir terör mantığını teşvik eden karmaşık bir yapıyı ifade eden, fakat işleyiş biçimleri aynı olan araçların birlikte çalışmasından oluşmaktadır. Bu korkunç gözetim makinelerinin birincil görevi korkuyu hâkim tutmak ve vatandaşlar arasında bağların gelişmesini engellemektir. Böylece korku bir bütün olarak sistemin her tarafına hükmetmektedir. Bu korku hâkimiyetinin işleyiş klanlar arasındaki rekabetin durumuna göre hiyerarşinin değişim gücünden çok daha güçlü bir değişkenliğe sahiptir."(Kawakibi ve Kodmani, 2011: 20)

Birer korku krallığına dönüşen bu baskıcı yönetimler kendilerini eleştiren gazeteci, aydın, sendikacı ve politikacıların bazılarını cezaevlerine kapatıp susturmaya çalışmışlar, bazıları da ya sürgün edilmişler ya da kendileri ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Ülkesini terk etmeyen sendikacı ve aydınların bir kesimi de korkudan veya şahsi çıkarları için genel olarak pasif ve sessiz kalarak yönetimin baskılarına boyun eğmiştir. Dolayısıyla 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra demokratik ülkelerde gelişen sivil toplum hareketleri, Arap ülkelerinde gelişip güçlenememiş ya da çok zayıf kalmıştır. Bu yüzden Arap ülkelerinde uzantıları olan siyasi parti ve sivil toplum örgütlerinin bir kısmı ülkelerinin dışında örgütlenerek seslerini duyurmaya çalışmışlardır. "Toplumsal muhalefet

hareketlerinin boşlukta ortaya çıkıp gelişmedikleri dikkate alındığında, bir ülkedeki kurulu siyasal sistemin görece açıklığı veya kapalılığı ile devlet tarafından tanınan imkânlar ve sınırlamalar muhalefet hareketlerinin gelişip gelişmemesini belirler.” (Wiktorowicz, 2004: 14) Dolayısıyla Arap halklarının içinde bulunduğu bu siyasal durumla birlikte bu toplum hakkında Batılı ülkelerde hatta Türkiye’de bile çeşitli önyargı ve olumsuz görüşler gelişip yerleşmiştir. Arap toplumlarının sosyolojik olarak “ataerkil, kabile ve aşiretçi yapılardan oluştuğu ve Arapların birey olmayı beceremediği, erkeklerin kendilerinden güçsüz olan kadınları ezdiği, bu yüzden de insan hak ve özgürlüklerine dayalı demokratik bir yaşam kuramadığı” ileri sürülmüştür. Batının sömürgecilik, oryantalizm ve milliyetçi bakış açıları içerisinde geliştirdiği bu ön yargılar bir yandan Müslüman toplumları tamamen ötekileştirirken aynı zamanda Batı kimliğine kendisini bunun karşısına koymak suretiyle tanımlama algısı getirmiştir.

Özellikle de 11 Eylül olayları ve bunu müteakiben gelişen Afganistan ve Irak savaşları ile El Kaide’nin saldırıları sonucunda sık sık Batı medyasının gündeme getirdiği örtülü Müslüman kadın görüntüleri ile oluşturulan “Müslüman Arap imajı” Arap toplumu ile özdeşleştirilmiştir. “Arap halklarıyla ilgili önyargıların Türkiye kamuoyunda da yer yer dile getirilenlerle sınırlı olmadığını, dahası, Batı’nın emperyalist ülkelerinde bu önyargıların sömürgeci bir mantıkla temellendirildiğini belirtmek bile gereksiz. Öyle ya; “ataerkil bir yapıya sahip”, “klan yapısına göre şekillenmiş Arap toplumları”, bırakalım demokrasiye talep edebilmelerini, dini ve toplumsal yapıları itibarıyla demokrasiye ne hazır, ne de uygun idiler!” (Cengiz, 2011: 110) Bu önyargılar sadece Arap toplumu ile de kalmayarak zamanla bütün Müslümanlar hakkında olumsuz önyargılara dönüşmeye başlamıştır.

Batılı ülkelerde Arap halkı ve Müslümanlara karşı bu tür ön yargılar gelişirken, Arap toplumlarında da kendilerini ezen ve sömüren, yolsuzluklara batmış kendi ülkelerindeki rejimlere karşı ve bu rejimleri destekleyen Batılı işbirlikçi devletlere karşı tepkiler gelişip yerleşmiştir. Bu tepkiler gelişip yayılarak bir muhalefet haline dönüşmüş ve Arap Baharı’nı hazırlayan süreçte önemli bir rol oynamıştır.

Bu arada internet ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, El Cezire gibi uydu kanalları ve sosyal medyanın yaygınlaşması, ortaya çıkan tepkilerin hızlıca yayılmasına ve toplumsal bir taban bulmasına olanak sağlamıştır. Ekonomik sıkıntıların artması üzerine zaten siyasi özgürlükler konusunda sorunlu olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde toplumsal aktörlerin örgütlenme kapasitelerinin artması ve birlikte hareket etme anlayışının gelişmesi üzerine, siyasal ve toplumsal muhalefet hareketlerinin güçlenmesi ve otoriter iktidarlara karşı isyan dalgası başlatmalarına yol açmıştır. Hem siyasal ortamın değişmesi hem de toplumsal aktörlerin güçlenmesi sonucunda muhalefet hareketleri hem nicelik hem de nitelik bakımından daha görünür olmuşlardır (Ataman ve Kuşçu, 2012: 1). Böylece Tunus’ta 2010 yılının Aralık ayında başlayan protesto gösterileri, 1987 yılından beri ülke yönetimini elinde tutan Zeynel Abidin Bin Ali’yi 17 Ocak 2011’de tahtından indirirken, ayaklanmalar bu ülke ile sınırlı kalmamış; Mısır, Libya, Suriye, Yemen ve Bahreyn gibi ülkelere sıçrayarak Arap dünyasında adeta bir domino etkisi yaratmıştır. Mısır’ı 1981 yılından beri yöneten Hüsnü Mübarek de 25 Ocak 2011’de başlayan halk

ayaklanmaları sonucunda 11 Şubat 2011’de yönetimi bırakarak ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Libya’da askeri bir darbe ile 1969’da yönetimi ele geçiren Albay Muammer Kaddafi de 42 yıl boyunca ülkeyi diktatörlükle yönetirken, 15 Şubat 2011 tarihinde başlayan halk isyanı sonucunda, 23 Ağustos 2011 de başkentteki karargâhını terk ederek ortadan kaybolmuş, ardından 20 Ekim’de Sirte’de yakalanarak kendi halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Suriye’de de Ocak ayının sonunda başlayan isyanlar hala devam ederken, 20 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, on binlerce insan ülkeyi terk ederek Türkiye ve Lübnan gibi çevre ülkelere iltica etmek zorunda kalmıştır. Yemen, Bahreyn ve daha birçok Arap ülkesine sığırayan protesto gösterileri sonucunda bu ülkelerde bazı reformlar yapılarak isyanlar bastırılmaya çalışılmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini etkisi altına alan bu eylemlerde en çok dikkat çeken unsurlardan biri de bu gösterilerde ön saflarda yer alan kadınlar olmuştur.

2.2 Müslüman Arap Kadınının Konumu ve İmajı

Arap kadınları Arap Baharı’ndan önce Batı medyası ve bazı sivil toplum kurumları tarafından evlerine hapsolmuş, şiddete maruz kalmış, erklerin emirlerini yerine getiren ve kaderlerine boyun eğen pasif kadınlar olarak lanse edilmekteydi. Birleşmiş Milletlerin (BM) 2002-2003 yılındaki Arap İnsani Gelişme Raporu’nda bölgenin ilerlemesini engelleyen üç önemli faktör özgürlük, bilgi ve kadın hakları olarak sıralanmaktadır. “Batılı ülkelerde 1979 İran devriminden sonra giderek artan, ama özellikle 11 Eylül saldırısından sonra zirveye ulaşan İslam fobisi, Ortadoğu’ya ilişkin arzuların ve korkuların yeni bağlamlarda, yeni söylemler içinde ifade edilmesiyle birleşti. Bu yeni bağlamanın en belirgin teması, “gericiler tarafından kapatılan kadınların özgürlüklerine kavuşturulması” idi. Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan’ı işgalinin hemen öncesinde başlayan ve uzunca bir süre gücünü sürdüren “burkasından hüznü kara gözleri götüren kadın” anlatısı, pek çok Batılı feminist için de kafa karıştırıcı olabildi. Örtülü ya da çıplak kadın bedenlerinde ifadesini bulan bu imgenin en önemli bileşeni, İslamiyettir: Haremdeki sere serpe odalıklar ya da harap evlerinin önündeki çadorlu kadınlar, bir dinin, Müslümanlığın sömürgeci fantezilerdeki yansımalarıdır. Oysa gerçeklik, genellikle fantezilerden farklıdır, tarih içinde ve toplumsal özneler tarafından yaratılır.” (Bora, 2008; 55)

Arap kadınları, 2010 yılının Aralık ayında Tunus’ta başlayarak, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Yemen gibi ülkelere yayılan ayaklanmalarda ön saflarda yer alıp demokrasi, özgürlük ve hak taleplerini dile getirmeleri, Batılı ülkelerdeki Müslüman kadınlarla ilgili algıları önemli oranda sarsmıştır. Arap kadınları bu kez Ortadoğu’yu devrime sürükleyen başkaldırılarda oynadıkları rol ile dünya medyasının gündemine gelmişlerdir. Genelde ev işlerinde çalışan, birçok çocuk doğuran, uysal, tesettürlü ve siyasi meselelere karışmayan Müslüman kadın imajı bu süreçle birlikte değişmeye başlamıştır. Artık internet kullanan, sosyal medyada iletişim kuran, yabancı dil konuşan ilerici, devrimci kadın algısı oluşmaya başlamıştır. Oysa Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde gösterilere katılan kadınlar sadece Batı medyasının popülerize ettiği feminist gruplardan oluşmuyor ve sadece kadın kimliklerini öne çıkararak da bu eylemlerde yer almışlardır. Değişik sosyal ve ekonomik gruplardan gelen kadınların ayaklanmalarda yer almalarının birincil nedeni bu kadınların

insan olmaları ve insani haklarını talep etmeleri idi. Bu eylemlere katılan kadınlar da tıpkı erkekler gibi toplumun değişik kesimlerinden gelen değişik mesleklere sahip ve ülkelerindeki siyasal olaylar ve kararlardan etkilenen insanlar oldukları için doğal olarak bu eylemlerde yer almışlardır. Örneğin Prof. Rokhsana İsmail kadınlarının gösterilere katılmasını şöyle açıklıyor: “Arap Baharının kadınları olarak, kadın haklarından önce insanlık haklarımızı ve insanlık onurumuzu korumak için meydanlara çıktık (...) Prof. Dr. Edibe Sözen’in yorumuyla “Arap halk ayaklanmasını başlatan kadınlar bir tür kıyama kalktılar, halk ayaklanmasının ikonu değil ama sembolü oldular. Demokrasi ve eşitlik taleplerinin sözcüsü oldular. Kadınlar mücadeleye aktif başladılar bundan geri dönüş olmayacaktır. Bölge ülkelerinde farklı şekilde de olsa tek tip bir adalet anlayışı vardı, kadınların yük-selen sesi adaletin yeniden inşasını sağlayacaktır. Oryantalistlerin tek tip kabul edilen, edilgen kadın imajını yerle bir ettiler” (Böhürler). Peki, otoriter ve totaliter yönetimleri deviren güçlü protesto gösterileri ve ayaklanmaların yaşandığı Arap ülkelerinde kadınlar ilk defa mı ayaklanmalara katılıyordu?

2. Arap Kadınlarının Hak Mücadelesi

Devrime giden süreci anlamak için Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da kadın hakları mücadelesinin tarihine kısaca bir bakmakta fayda var. Bu bölgelerde kadınların siyasi mücadelelerde yer alması ülkeden ülkeye değişiklik arz etmektedir. Müslüman kadınlar bazı ortak sorunlar ile yüzleşirken yaşadıkları topluma göre değişen özgül sorunlar nedeniyle farklı tecrübeler de sahip olmuşlardır. Ancak genel olarak Arap dünyasında kadın hakları mücadelesi ilk olarak 19’uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu’nda devletin modernleştirilmesi çabaları ve reform hareketleri ile ortaya çıkmıştır. Ardından diğer Müslüman Arap ülkelerine yayılan kadın hakları mücadelesinin özellikle Mısır’da gelişmesinin nedenini Meriwether ve Tucker ülkedeki vakıf adındaki toplumsal yardım kuruluşlarına bağlamaktadır. Yazarlar, 20. yüzyılda sayıları hızla artan bu vakıfların bölgedeki kadın hareketlerinin çekirdeğini oluşturduğunu belirtmektedirler (Meriwether ve Tucker, 1999:108).

Bölgedeki sosyal ve siyasal reform hareketlerinde kadınlar başlangıçta çok yaygın olmasa bile yine de aktif olarak rol almışlardır. Osmanlıda modernleşme hareketlerinin başladığı dönemde, Mısır’da da kadın sorunu sadece erkekler tarafından değil, kadınlar tarafından tartışılmaya başlamıştır. Kadın hakları mücadelesi asıl olarak modernleşme ve batılılaşma bağlamında gelişirken, önceleri kentli ve orta sınıftan, eğitilmiş elitler bu sorunu tartışmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda 1908’deki anayasal reformlarla birlikte kadınların ilk kez güçlü bir biçimde kamusal alana çıkmaya, siyasal gösterilere katılmaya, dergi ve gazetelerde görüşlerini ifade etmeye başlamışlardır. Mısırlı entelektüel Kasım Amin’in 1899’da yayınlanan “The Liberation of Women” (Kadının Özgürleşmesi) adlı kitabı Ortadoğu’da feminizmin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Ahmed, 1992:145).

Ortadoğu’da kadın hakları mücadelesi başlangıçta erkeklerin çok eşliliği ve boşanma hakları ile ilgili tartışmalar etrafında gelişmiştir. Ardından kadınların öğrenim hakları gibi konular da tartışmaya açılmış ve kadınların öğrenim hakları savunulmuştur. “Aslında

başlangıçta erkeklerin asıl amacı gittikçe güçlenen ve Müslümanların kendileri için tehdit olarak algılanmaya başladığı Avrupa ülkelerine karşı Müslüman devleti güçlendirmek olmuştur. Ancak bunu oluşturabilmek için de eğitilmiş eşlere ve bilgili annelere ihtiyaç vardı.” (Sunier, 2010:7)

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kadın hareketleri, ülkelerini işgal eden sömürgeci güçlere karşı yürütülen ulusal bağımsızlık mücadeleleri döneminde, bağımsızlık hareketlerine katılmaları ile gelişip yayılmıştır. Bu dönemde kadın hakları mücadelesini yürüten kadınların tamamen milliyetçi ideolojilerin etkisi altında kalmaları dikkat çekmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, Ortadoğu'da yükselen milliyetçi hareketler yeni modern ulus devletlerin kurulmasını hedefliyordu; modern milliyetçiliğin ayrılmaz bir bileşeni, kadınlara verilen yeni roller, açılan yeni alanlardı (Bora, 2008: 55). 20'inci yüzyıldan itibaren bağımsızlığına kavuşan ülkelerde modern ulus devletlerin kurulması ile birlikte kısmen gelişen kadın hakları devletin kontrolü altına girmiştir. Modern devletle birlikte çeşitli reformlar yapan siyasal hareketler kadınlara oy hakkı vererek onların desteğini almayı denemiştir. Böylece kadınların öğrenim ve çalışma haklarına kavuşmalarına ilişkin siyasal hedefler ortaya çıkmış ve kadınlar da reformcu erkeklerle birlikte kadın hakları mücadelesinde daha fazla yer almıştır. Sivil toplum tartışmalarının yaşandığı 1980'lerden itibaren haklarını genişleten Müslüman kadınlar hem içinde buldukları siyasi ve sosyal yapıları sorgulamaya, hem de gelenek ve dinden kaynaklandığı söylenen uygulamaları ve meseleleri gündeme getirmeye başlamışlardır. Böylece 1980'li yıllara geldiğimizde birçok Arap ülkesinde tüm sosyal sınıflardan kadınlar orta öğretim, lise ve üniversite öğrenimi yapabilme hakkı kazanmış ve birçok Arap ülkesinde hakları yasal güvence altına alınmıştır.

Küreselleşme ve internetin yayılması ile birlikte 1990'lardan itibaren daha etkili olmaya başlayan kadınlar, ekonomik ve mesleki hakları, inanç özgürlüğü, dini alandaki hakları ve aile içindeki hakları konusunda ilerlemeler kaydetmiştir. Kadınların yürüttüğü bu mücadeleler sonucunda; kadınların din ilimleri okuyabilmesi fikri kabul görmeye başlamıştır. Kazanılan haklarla birlikte Arap dünyasında dini ilimleri okuyan kadınların sayısı da artmaya başlamıştır. Özellikle Fas'ta vaiz ve din âlimi kadınların ortaya çıkması ile birlikte, fıkıh öğrenimi gören ve Kur'anı Kerim'i eşitlikçi temelde yorumlayan entelektüel Müslüman kadınlar ortaya çıkmıştır. Kadın entelektüellerin ortaya çıkması ile birlikte kadınların sosyal, siyasal ve kültürel alandaki etkileri de kabul görmeye başlamıştır.

Entelektüel Müslüman kadınların din ve doğu geleneği içinde kadının durumunu tartışan çalışmalarında dile getirdikleri yaklaşımlar bazı çevreler tarafından İslamcı feminizm olarak adlandırılmış ve bu entelektüel Müslüman kadınların bazılarında da İslamcı feminist denilmiştir. Bu akım öncelikle şehirlerde, seküler, sosyalist, Batı yönelimli, eğitilmiş, orta sınıf Müslüman kadınlar arasında ortaya çıkmıştır. Bu kadınlar, kendi dini yönelimlerinden uzaklaşmamışlar, İslam'ı etik, kültürel ve ulusal kimliklerinin önemli bir unsuru olarak korumuşlardır. Küreselleşme ile paralel gelişen üçüncü dalga kadın hareketleri geleneksel siyaset yapma biçiminden de koparak, farklı mücadele yolları denemiştir. Bu dönemde gelişen kadın dernekleri, kadın birlikleri daha esnek ağlar oluşturarak siyaset

yapmayı veya siyasal karar alma süreçlerine daha etkin katılmayı denemişlerdir. Farklı ideoloji ve düşüncelerden gelen kadınlar, ortak siyasal talepler ve eylemler yapmak suretiyle, birlikte hareket ederek seslerini duyurmayı başarmışlardır. Bazen seküler feminist kadın hareketleri ile İslamcı kadın hareketlerinin ortak argümanlar kullanarak ve ortak eylemler yaparak siyaset yaptıklarına da tanık olduğumuz bu dönemde, kadınlar seküler kesimler ile dindar siyasal gruplar arasındaki çelişkileri de kullanarak erkek egemen düşünce ve sisteme karşı ortak mücadeleler yürütmüşlerdir.

Mısır ve diğer Müslüman ülkelerde de kadın hareketleri içerisinde Marksist, liberal ve Batılı feminist düşünceleri savunan ve mücadelelerinde kadınların değişik sorunlarını önceleyen kadın aktivistler bulunmakla beraber, bunların büyük çoğunluğu feminist olarak anılmamaya özen göstermişlerdir. Bu kadınlar feminizmin cins takıntısı, erkek düşmanlığı, saldırganlık ve lezbiyenlik gibi olgulara referans veya gönderme yaptığı ve kadını Batılılaştırmaya çalıştığını düşünerek çeşitli ideolojik ve pragmatik sebeplerden dolayı feminizmden uzak durmuşlardır. Feminist hareketin aksine kadınlar kadın hareketini ulusal bağımsızlık, sınıf mücadelesi ve diğer sosyal ve siyasal sorunlar etrafında tartışmışlardır (Al-Ali, 2004: 11-12).

Feminist akım genel olarak liberal, sosyalist ve radikal feminist hareketler olarak gruplandırılabilir. Liberal kadın hakları savunucuları mücadelelerinin merkezine “insan” kavramını koyarak, insanın cins olarak değil insan olarak ele alınması suretiyle ayrımın ortadan kalkacağını söylemektedir. Radikaller ise insan kavramı yerine “patriyarki” kavramını yerleştirerek, tarih boyunca oluşan tüm kültürün erkekler tarafından oluşturulduğunu söylemektedirler. Dolayısıyla erkeğin egemenliğine hizmet eden bu kültürün ters düz edilerek kadınınsı değerlere doğru bir kültürün oluşturulması gerektiğini savunmaktadırlar. Yani kadınlar burada ataerkil iktidardan hak talep etmek yerine onu ortadan kaldırmayı savunmaktadırlar. Sosyalist ve Marksist feministler ise toplumda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olamamasının temelinde özel mülkiyetin olduğunu söyleyerek, kadının ezilmesinin nedenin kapitalizm olduğunu belirtmektedirler. Komünizmde özel mülkiyetin ve sınıfların ortadan kalkmasıyla kadınların hak sorunu da kendiliğinden ortadan kalkacak ve kadınlara erkeğin eşit olduğu bir toplumsal yapı ortaya çıkacaktır (Çaha, 2010:561).

2.1 Mısır’da Kadınların Mücadelesi

Mısır’da Hüsnü Mübarek’in devrilmesinin ardından Müslüman Kardeşler’in kurduğu Hürriyet ve Özgürlük Partisi’nin % 47 oranında oy alarak iktidara gelmesi beraberinde kadın haklarının ne olacağı ile ilgili önemli soruları da gündeme getirmiştir. Mısır’daki kadın aktivistler siyasal İslam’ın siyasal iktidarın en güçlü aktörü olarak ortaya çıkması ile birlikte kadın haklarının kısıtlanmaya başladığını iddia eden açıklamalarda bulunmuşlardır. Böylece Arap ülkelerindeki kadın hakları bir kez daha kapsamlı bir şekilde tartışmaya açılmıştır. Peki, kadın hakları ile ilgili gündeme gelen kaygılar gerçeği ne ölçüde yansıtıyor? Acaba Mübarek rejimi döneminde kadın hakları ne durumdaydı?

Mısır’da kadınların hak mücadelesi: 19’uncu yüzyılın ortalarında başlayan kadın hakları ile ilgili tartışmaları müteakiben sömürgeci İngilizlere karşı yürütülen bağımsızlık sa-

vaşında kadınların aktif olarak yer almaları ile devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Mısır'da başlayan ulusal bağımsızlık mücadelesinde 14 Mart 1918'de bir protesto gösterisi sırasında İngilizler tarafından öldürülen Hamide Halil ülkenin ilk kadın şehidi olarak anılmaktadır (Badran,1995: 75). Mısır bağımsızlığına kavuştuktan sonra 1956 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve Mısır 1957'de kadınların parlamentoya girdiği ilk Arap ülkesi olmuştur. Cemal Nasır döneminde kız çocuklarının okutulması ve kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama katılmaları teşvik edilmiştir. 1960 ve 1980 yılları arasında demokrasi ve özgürlük talepleri ile gelişen ikinci dalga kadın hareketleri ile kadınların hak mücadeleleri devam etmiştir. 1970'lerde Enver Sedat döneminde Sedat'ın eşi Cihan Sedat'ın da teşvikleri ile kadın hakları konusunda önemli ilerlemeler sağlanmış ve kadınlar birçok Arap ülkesine göre önemli haklar elde etmişlerdir. Siyasal taleplerle gündeme gelen bu ikinci dalga kadın hareketleri Filistin davasını, eşit vatandaşlık hakkı, seçme ve seçilme hakkı ve erkeklerle eşit öğrenim hakkını savunarak gelişmiştir. Ancak son yıllarda ağırlaşan sosyal ve ekonomik koşullarla birlikte kadın haklarının gelişiminde de bir durgunluk dönemine girilmiştir.

Mübarek rejimi döneminde de kadın hakları konusunda önemli ihlaller söz konusuydu. Kadınların çalışma hayatında erkeklerin beşte birini oluşturduğu Mübarek döneminde, 2004'ten beri bir kısmı kadınlar tarafından yürütülen 3000 grev meydana gelmiş, (Cornish) ve kadınlar Mübarek rejimini deviren gösterilerin en önemli aktörleri olmuşlardır. Hatta bazı iddialara göre devrime giden süreci bizzat kadınlar başlatmıştır. Örneğin Esmâ Mahfuz'un facebook'a bir video göndererek gençleri 25 Ocak'ta (2011) Tahrir Meydanı'nda toplanmaya çağırması ve Leyl-Zehra Murtada'nın bir fotoğraf albümünü yayınlaması ile sosyal medya bu görüntüleri hızlı bir şekilde yayarak devrimi başlattıkları yazılmaktadır (Simonetti). Kitleler halinde gösterilerde yer alarak hak ve demokrasi talebinde bulunan kadınlar, ordunun göstericilere karşı kullandığı şiddeti protesto etmek için de yürüyerek mücadelenin sürekliliğini sağlamışlardır. Ayrıca 20 Aralık 2011'de 10.000 kadın Kahire'de Tahrir Meydanına yürümüş, ertesi gün aynı gösterileri İskenderiye'de de gerçekleştirmişlerdir. Devrimden önce kadın hakları ile ilgili mücadele yürüten kadın hareketleri ve feminist gruplar içinde yer alan Hüsnü Mübarek'in eşi Suzan Mübarek de kadın sünnetinin yasaklanması ve kadınların yargıç olabilmeleri için yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Suzan Mübarek bu konularda yasaların çıkarılması ile ilgili kadınların yürüttüğü mücadeleye destek vermiştir. Devrim sonrası Müslüman kardeşlerin oyların büyük çoğunluğunu alarak hükümete gelmesinin ardından bu yasalar hala ayakta ancak kadın haklarını savunan feminist dernekler eski rejimle ilişki içinde oldukları iddiası ile mevcut yönetim tarafından pek hoş karşılanmamışlardır. Mısırlı kadınlar da mevcut yasal hakların Suzan Mübarek ile bir ilgisi olmadığını ve bu hakları bizzat yürüttükleri mücadeleler sonucunda kazandıklarını söyleyerek haklarını savunmuşlardır. Kadın hakları savunucuları uzun mücadeleler sonucu kazandıkları hakların devrim sonrası da devam edip etmeyeceği konusunda endişe duydukları ile ilgili çeşitli açıklamalar yapmışlardır.

Mısır mevzuatı, günümüzde Roma hukuku ve İslam hukuku prensiplerine dayanmasına karşın, kadınların medeni durumuna ilişkin düzenlemeler; evlenme, boşanma, miras ve çalışma konularındaki hakları İslam hukukuna dayanmaktadır. Müslüman kadınların,

Müslüman olmayan erkeklerle evlenmesi yasak ve Müslüman erkekle evlenen gayrimüslim kadınlar ise İslam hukukuna tabi olmaktadır. Anayasa bir yandan cinsel ayrımcılığı ret etmesine karşın, kadınlar miras konusunda erkeklerin sadece yarısı kadar hakka sahipler. Erkekler bir memur önünde istedikleri zaman eşlerinden boşanabilme hakkına sahipken, kadınların böyle boşanmaya hakları bulunmamaktadır. Diğer yandan boşanmış bir kadın evlendiği takdirde çocuğunun velayetini kaybederken erkekler için böyle bir uygulanma söz konusu değildir. Mısır, Birleşmiş Milletler tarafından 1979’da kabul edilen “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni (CEDAW) 1981 yılında “hakem/tahkim usulüyle bağlanmamak için”, “İslam hukukuyla çatışma” konusunda çekinceler koyarak onaylamıştır. “Bu sözleşme kadının insan haklarına saygı gösterilmesini ve bunlara riayet edilmesini gerektiren ve talep eden uluslararası yasal bir belgedir. Kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın her türlü biçiminden söz eden sözleşme, kadın-erkek eşitsizliğinin toplumsal nedenlerinin de dikkate alınması gereğini içermesi bakımından kadın-erkek eşitliğini öngören önceki genel nitelikli sözleşmelerden daha ilerici bir tutum sergilemektedir. Bu yönüyle kadınların karşılaştıkları ayrımcılığın özel niteliğine ve farklılığına cevap verebilmektedir (Cook, 1994: 36).

Buna karşın UNICEF’in 2002 raporuna göre, Mısırlı kadınların %35’i kocalarının fiziki şiddetine maruz kalmışlardır. Töre suçlarına mevzuatta özel olarak değinilmemesine karşın, uygulamada mahkemeler bu tür suçlardan yargılananlara diğer cinayet suçlarına kıyasla daha hafif cezalar vermiştir. Günümüzde Mısırlı kadınlar ev dışarıda çalışabilme, rahatça üniversiteye gidebilme ve tüm seçimlerde oy kullanabilme hakkına sahiptir. Mısır’da kadınların okuryazarlık oranı %58 olarak bilinmektedir. Ancak 2011 yılının Ocak ayı itibari ile Mısır’da işçilerin ise sadece %23’ü kadınlardan oluşmaktadır. Kadınların beşte ikisinin üniversiteye gittiği ülkede devrimden önce siyasette temsil oranları da %23 olarak kayıtlara geçmiştir.

2.3 Tunus’ta Kadın Hakları

Nüfusunun % 90’ı Müslümanlardan oluşan ve resmi dini İslam olan Tunus, Arap dünyasında kadın hakları konusunda en ileri ülke olarak bilinmektedir. Tunus da CEDAW Sözleşmesini 1985’te bazı maddelerine çekince koyarak onaylamıştır. Tunus yönetimi kadınların evlenme, boşanma ve çocuklarının velayeti, vatandaşlık haklarını aktarması, yaşama yerlerini seçmeleri, soyadlarının çocuklarına aktarılması gibi konularda erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını öngören maddelere çekince koyarak onaylamıştır.

Tunus’ta bağımsızlık mücadelesinden önce hakları için mücadeleye başlayan kadınlar, Habib Burgiba’nın yürüttüğü ulusal bağımsızlık mücadelesinde de aktif olarak yer almışlardır. İlk kadın örgütlenmelerinin 1930’ların ortalarında ortaya çıktığı ülkede, kadınlar 1957 yılında seçme haklarını elde etmişlerdir. Nüfusun yarısını oluşturan kadınların gücünün farkına varan Burgiba, 1959’dan itibaren kadınların bütün seçimlerde seçme ve seçilme haklarını kullanmalarına olanak sağlamıştır. Çok eşliliğin yasaklandığı ülkede kadınlar evlenme ve boşanma konusunda erkeklerle eşit haklara kavuşmuşlardır. Kadınlar serbest kürtaj hakkına da sahip olduğu ülkede kadın hakları yasal güvence altına alınmıştır.

Kuruluşundan beri kadınların siyasal talepleri ve mücadelesinin sürdüğü Tunus'ta, 1958'de kurulan Tunuslu Kadının Ulusal Birliği (UNFT) rejimin kadın politikasına önemli hizmetlerde bulunmuştur. Ancak bir kadının bakan olarak seçildiğini görmek için 1983 yılına kadar beklemek gerekmiştir. 1987'den sonra birçok kadın devlet yönetiminde yer almasına rağmen hiçbir zaman çok işlevli bir bakanlığın sorumluluğu kadınlara verilmemiştir. Kadınlar daha ziyade aile kadın ve sosyal işlerle ilgili görevler alabilmişlerdir. Ancak devlet 1992'den sonra kadınların temsil oranlarını yükseltmek için kampanyalar yürütmüştür. "Tunus'ta kadınlar kamusal alanda varlıklarını önemli bir şekilde gösteriyorlardı. Partiler onları tamamen görmezden geleliyordu. Tunus'un modernleşmesinin bir takım taleplerine cevap vermek zorunluluğunun bilincinde olan İslamcı parti En-Nahda, tolere edildiği ve politikanın parçası olduğu zamanlarda, diğer Arap Müslüman benzerlerine rağmen, idari bürosuna iki kadının katılmasını sağlamıştı. 1985'te kurulan Nissa dergisi geniş kitlelere ulaşma şansı buldu. Medyanın oluşturduğu kadın imajının ve egemen cinsiyetçi söylemin dışında bir kadın kimliği oluşturmak istiyordu Nissa. Tunuslu kadınlar modernlik söyleminin taşıyıcısı olarak devletin sekülerleşmesi, politik ve dini alanın ayrılması yanında açıkça saf aldılar. Etkileri az olmasına rağmen, kadınlık durumu ile ilgili sorunları irdeleyen entelektüel çevrelerde göz ardı edilemeyecek bir etkinlik kazandılar." (Bessis)

Halk ayaklanmaları ile devrilen Bin Ali de Habib Burgiba'nın başlattığı kadın haklarının gelişmesi için önemli yasal düzenlemeler yapmıştır. Batılı ülkelerdeki medeni hukuk düşüncesini örnek alan Bin Ali, kadınların ebeveyn, boşanma ve velayet haklarının genişletilmesi konusunda bazı düzenlemeler yaparak, aynı zamanda iktidarını sürdürebilmek için kadınların desteğini almaya çalışmıştır. Kadınların eğitim, öğretim ve istihdam konusunda da teşvik edildiği ülkede kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi de engellenmeye çalışılmıştır. 1960'lerde yirmi yaşını doldurmuş kadınların neredeyse yarısı evliken, 2004 yılına gelindiğinde 15 ve 19 yaşları arasındaki evli kızların oranı % 3'e gerilemiştir. Bu orana boşanmış kadınlar ve dullar da dâhildir. 30-34 yaş arası Tunuslu kadınların üçte biri, 25-29 yaş arası kadınların ise yarısı bekârlardan oluşmaktadır. Ortalama evlilik yaşı 27 olarak kayıtlara geçmektedir (Marianne).

Kadınların üçte ikisinin üniversiteye gittiği Tunus'ta, okuma yazma oranları ise %70'in üzerindedir. Çalışan kadınların oranı da 2011 yılının Ocak ayı itibarı ile %37 olarak bilinmektedir. Tunus'ta kadınların siyasette temsil oranı ise devrimden önce %23 olarak kaydedilmektedir. Kadınların parlamentoda temsil edilmesi konusunda Arap ülkelerinin birçoğunda kota uygulaması bulunmazken, Tunus, Ürdün, Irak ve Filistin'de kota uygulamaları bulunmaktadır. Nüfusunun yarısı kadınlardan oluşan, 7 milyon seçmenin bulunduğu Tunus'ta İslamcı En-Nahda Partisi'nin %37 oranında oy alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmasının ardından medeni kanunda bir takım değişiklikler yapacağını açıklaması ile kadın hakları savunucuları kazanılmış haklarını kaybetmekten endişe ettiklerine dair açıklamalarda bulunmuşlardır. Arap Baharı'nda özgür seçimlere giden ilk ülke olan Tunus'ta kadın aktivistlerden Emel Bin Atiye, Bin Ali'yi koltuğundan eden protesto hareketlerine atıfta bulunarak, "Devrim sırasında cinsiyet meselesi yoktu. Hepimiz aynı teknedeydik ve kadın erkek hep birlikte diktatörlüğe karşı mücadele ediyorduk"

diyerek, En-Nahda'nın bazı açıklamalarından kaygı duydukları ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Ancak 217 sandalyeli parlamentoda 49 sandalyeyi kadınlar kazanmıştır. Kadınların çoğunun da En-Nahda Partisi milletvekili olarak meclise girmiş olması kadın hakları adına bir güvence olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca 89 sandalye kazanan En-Nahda'nın kurucusu Raşit el Gannuşi de, İslami hareket içinde kadın haklarına verdiği önemle tanınmaktadır (Kanalhaber).

2.4 Libya'da Kadın Hakları

Libya'da günümüzde nüfusun yarısından fazlasını oluşturan kadınlar seçme ve seçilme hakkına 1964 yılında kavuşmuştur. Muammer Kaddafi yönetimi ele geçirdikten sonra Libya Anayasasında 1969'dan beri kadın ve erkekler yasalar önünde eşit haklara kavuşmuş ve kadınların hakları yasal güvence altına alınmıştır. Kaddafi yönetimi kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal hayata aktif olarak katılmalarını önemli oranda teşvik etmiştir. 1970'lerin başında "eşit ise eşit ücret" ve çalışma saatlerinin düzenlenmesine ilişkin yasalar yürürlüğe koyan Kaddafi yönetimi kadınların hak mücadelesi konusunda önemli düzenlemeler yapmıştır. 1977'de kadın örgütlerinin bir araya gelerek oluşturdukları Cemahiriye Kadın Federasyonu kadın hareketinin en önemli merkezi haline gelmiştir. Ancak Libya'da da kadınların yönetimde önemli görevler üstlenmesi uzun zaman almıştır. Çok sayıda kadın ancak 1987'den sonra bakanlık düzeyinde görevler almıştır. Libyalı kadınlar uluslararası Arap kurum ve kuruluşlarında da önemli görevler üstlenmişlerdir.

Libya özellikle kadınların eğitimi konusunda önemli gelişmelere imza atmıştır. 1980'lerden 1990'lara gelindiğinde kız çocuklarının eğitim oranı 4 kat artmıştır. Yüksek öğrenim gören kadın oranı 1966'da %8 iken 1999'da bu oran %43'e yükselerek erkeklerle eşit seviyeyi yakalamıştır. Kadınların istihdamı da yasalarla güvence altına alınarak ev dışında çalışmaları teşvik edilmiştir. Kadınların evden çıkarak sosyal hayata katılması için de düzenlemelerin yapıldığı ülkede, ücretsiz çocuk bakım hizmetleri de sunulmuştur. Kentleşme ve kentsel nüfus içinde kadın istihdamının artmasıyla birlikte, sosyal güvenlik kurumlarının gelişmesi de kadınların sosyal yaşamda görece bağımsızlaşmasının önünü açmıştır. Kadınların çocuk yaşta evlendirilmesi yasaklanırken, 1973'ten itibaren kadının boşanmada erkekle eşit haklara sahip olması da yasayla güvence altına alınmıştır. Buna rağmen kadın hakları konusunda pratikte bir takım eşitsizlikler de devam etmiştir. Örneğin kadınlar yurtdışına seyahat edebilmek için eşleri ya da yakın akrabalarından izin almak zorunda kalmıştır. Kadının miras hakkı da Mısır'daki gibi erkeğinkinin yarısıdır.

Muammer Kaddafi'nin devrilmesinin ardından geçici olarak ülke yönetimini elinde bulunduran Ulusal Geçiş Konseyi (UGK), ülkeyi şeriatla yöneteceğini ilan etmesinin ardından Libyalı kadınların elde ettiği kazanımları yitirmelerinden endişe edilmektedir. 200 sandalyeden oluşan parlamento seçimlerinde kadınlara %10 temsil hakkı tanınmıştır. UGK seçimlere katılma yaşınının 18 olduğu Libya'da seçimlere katılacak kadınların 25 yaşını aşmış ve Muammer Kaddafi döneminde resmi bir devlet işinde çalışmamış olması şartı getirdiklerini bildirmiştir.

Yeni düzenin şeriatla göre şekilleneceğini duyuran Ulusal Geçiş Konseyi'nin başındaki Mustafa Abdül Celil, Libya'nın 'özgürlüğünü' dünyaya duyururken 'şeriatı ihlal eden

evliliği ve boşanmayı düzenleyen yasalar dâhil bütün kanunların geçersiz olacağını' da açıklamıştır. Yeni seçim kanununun ilk taslağında kadınlara ayrılan %10 seçim kotası sonradan kaldırılmış; kadın örgütlerinin itirazları dikkate alınmamıştır. Merkez eğilimleri temsil eden Ulusal Parti'den Ahlam El Hac "İslamcı partilerden korkuluyor" (Milliyet) diyerek bu konudaki kaygıları dile getirmiştir.

Sonuç

Müslüman Arap ülkelerindeki kadın hakları meselesine baktığımızda karşımıza çıkan en önemli tartışma konuları, kadının sosyal, siyasal ve ekonomik alanda neden erkekle eşit olmadığı ve neden medeni hukukta erkekle eşit haklara sahip olmadığı soruları etrafında dönmektedir. Kaynağını seküler Batı düşüncesinden alan bu sorular Müslüman ülkelerde, Müslüman entelektüel kadınlar tarafından da sorularak tartışılmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde erkeklerle birlikte bağımsızlık savaşlarına katılarak her türlü zorluğa katlanan kadınlar uzun süren mücadeleler sonucunda bazı haklar elde etmişlerdir. Kadınların oy hakkına sahip olarak seçimlere katılması bu ülkelerdeki rejimler için önemli bir siyasal destek sağlamıştır. Nüfusun yarısını oluşturan kadınların desteğini almanın önemini kavrayan rejimler de kadınları potansiyel propaganda alanı olarak görmüşler ve zaman zaman kadın hakları konusunda bir takım ilerlemeler kaydetmişlerdir. Buna karşın kadınlar hiçbir zaman siyasal ve ekonomik alanda erkeklerle eşit konuma gelememişlerdir. Arap Baharı'nda; Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde erkeklerle birlikte meydanlara çıkan kadınlar özgürlük, eşitlik ve insan haklarına dayalı demokratik bir toplum için mücadele etmişlerdir. Demokrasi mücadelesinde kadınlar da erkekler kadar hatta bazen onlardan daha ağır bedeller ödemiştir. Bugün erkeklerle birlikte baskıcı diktatörleri deviren kadınlar sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda erkeklerle eşit haklar talep etmektedirler.

Ancak siyasal İslam'ın en önemli siyasi aktör haline geldiği bu ülkelerde kadınların hak ve özgürlükleri konusunda devrimden öncesinin gerisine gidilmesinden endişe edilmektedir. Devrimden sonra iktidara gelen yönetimlerin kadınlar ve azınlıkları marjinalize etmeye çalıştığı insan hakları ve demokrasi konusunda kaygılandırıcı mesajlar verdiği yazılmaktadır. Hüsnü Mübarek ve Bin Ali için kadın haklarını savunmak Batı'da saygınlık kazanmaları ve iktidarlarını meşrulaştırmaları konusunda kendilerine önemli avantajlar sağlamıştır. Kadın haklarını savunmak aynı zamanda ülkedeki İslamcı grupların bastırılması için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bu ülkelerde İslamcı gruplar kadın hakları, insan hakları ve demokrasi düşmanı olarak gösterilmek suretiyle muhalefet ağır şekilde bastırılmıştır. Eğer Arap Baharı ile birlikte yönetime gelen İslamcı yönetimler hak ve özgürlükler konusunda kısıtlayıcı düzenlemeler yaparsa o zaman Mübarek ve Bin Ali'nin yıllarca İslam dini ve Müslümanları demokrasi ve haklar için tehdit olarak göstermesi doğrulanmış olmaz mı?

Arap Baharı sürecinden önceki otoriter ve baskıcı rejimlerin insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayan politikaları toplumun geniş kesimleri tarafından protesto edilerek Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde rejimler devrilmiştir. Şimdi yönetime gelen iktidarların kendilerinden önceki rejimlerin yaptığı gibi hakları kısıtlayıcı, baskıcı istibdat yönetimler-

ri mi yoksa eşitlik, adalet ve insan haklarına dayalı demokratik yönetimler mi kuracakları merakla beklenmektedir. Kadınların da erkeklerle birlikte, adil bir şekilde yönetime katılması demokrasi ve sosyal adalet için hayati derecede önem taşımaktadır. Arap Baharı ile ortaya çıkan devrimler kadını yeniden eve hapseden, haklarını kısıtlayarak onu ezen bir araca değil, toplumun bütün kesimlerinin kendilerini özgürce ifade edebildiği sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik bütün alanlarda hayata ve üretime katılabildiği bir toplumsal düzen için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed, L. (1992). *Women And Gender in Islam*. Yale University Press.
- Aktaş, Murat, (2012). *Üç Deniz Havzası Ülkeleri Ortak Yönetim Kültürü ve Yeniden Yapılanma Sorunları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (içinde) “Baskıcı Rejimlerden Halk Ayaklanmalarına”, (Bildiri, 13-16 Ekim 2012, İstanbul Aydın Üniversitesi). Ankara: Kamu Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Al-Ali N. (2004). *Secularism Gender and the State in the Middle East, The Egyptian Women's Movement*. Cambridge.
- Ataman M. ve Kuşçu Y. (2012). “Suudi Arabistan’daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler”. *Alternatif Politika*, 4(1),1-26.
- Badran M. (1995). *Feminists Islam and Nation, Gender And The Making Modern Egypt*. New Jersey: Princeton University Press.
- Bessis, Sophie Bessis, “Politik Formasyon, Sivil Toplum ve Kadınların Siyasal Katılımı, Tunus Örneği”, www.iudergi.com/tr/index.php/kadin/article/view/12418/11650, Erişim tarihi:15.03.2012.
- Bora, A. (2008). “Ortadoğu’da Kadın Hareketleri: Farklı Yollar, Farklı Stratejiler”. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:39.
- Böhürler, Ayşe, Arap baharı ve kadın hakları, Yeni Şafak, <http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/?i=31433&y=AyseBohurler>, 10.03.2012
- Cengiz, A. (2011). *Halk İsyanlarının Uluslararası Etkileri, Arap Dünyasında Ayaklanma*, (içinde) “Nedenler Olasılıklar Sonuçlar”, Mustafa Yalçın, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Cook, R. J. (1994). *Women's International Human Rights Law: The Way Forward*, in Cook, R. J. (ed) *Human Rights of Women National and International Perspectives*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Cornish, Megan, (2011) “Women Workers in Egypt: Hidden Key to the Revolution,” *Al Jazeera: Cross, Cultural Understanding*, 11 April 2011. www.culturaldiplomacy.org/culturaldiplomacy, Erişim tarihi: 02.03.2012

- Çaha, Ö, (2010). *Feminizm*, (içinde) Mümtaz'er Türköne, "Siyaset". İstanbul: Opus Yayınları.
- Kanalhaber, Tunus'ta kadınlar hakları için savaşıyor, 08 Mart 2012, <http://www.kanalhaber.com/tunusta-kadinlar-haklari-icin-savasiyor-haberi-95676.htm>, Erişim tarihi: 10.03.2012.
- Kawakibi, Salam ve Kodmani Bassma (2011). "Les armees le peuple et les autocrates", *Maniere de Voir*, numero:117.
- Le Monde, En Libye, une place limitée aux femmes au sein de la future Assemblée, http://www.lemonde.fr/libye/article/2012/01/02/en-libye-une-place-limitée-aux-femmes-au-sein-de-la-future-assemblée_1624878_1496980.html, Erişim tarihi: 01.03.2012.
- Marianne, Comment la Tunisie a repris le voile, http://www.marianne2.fr/COMMENT-LA-TUNISIE-A-REPRIS-LE-VOILE_a82366.html, Erişim tarihi: 01.03.2012.
- Meriwether M. ve Tucker, J. (1999). *A Social History of Women And Gender in the Modern Middle East*. Colorado: Westview Press.
- Milliyet, 'Arap Baharı' kadınları için çiçek açmadı, <http://dunya.milliyet.com.tr/-arap-bahari-kadinlar-icin-cicek-acmadi/dunya/dunyadetay/08.03.2012/1512541/default.htm>
- Simonetti Désirée Emilie, The Arab Spring with a Female Focus: Challenging European Public Opinion on the Middle East?, <http://www.culturaldiplomacy.org/culturaldiplomacynews/participant-papers/2011-09-www/The-Arab-Spring-with-a-Female-Focus-Challenging-European-Public-Opinion-on-the-Middle-East-Desiree-Emilie-Simonetti.pdf>, Erişim tarihi: 05.03.2012.
- Sunier, Katia, (2010) "La situation des femmes dans le monde arabe". *Politorbis*, No:48, 1.
- Wiktorowicz, Q. (2004). "Introduction: Islamic Activism and Social Movements Theory," (içinde) Quintan Wiktorowicz (ed.), *Islamic Activism: A Social Movement Theory Approach*, Bloomington, Indiana: Indiana University Press.